

УДК 811.111

Анастасія Чорній

## ЛІНГВІСТИЧНЕ МАНІПУЛЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ ПРИМИРЕННЯ СТОРІН

Розкрито поняття «лінгвістичне маніпулювання», проаналізовано його особливості та представлено типовий інструментарій застосування лінгвістичного впливу в межах тексту. Мовленнєвий вплив притаманний не лише політичному чи рекламному дискурсу, але й художньому, за умови якщо у письменника чи його героя є наперед свідомо чи несвідомо визначена ціль. Медіація як спосіб розв'язання конфлікту крізь призму вивчення особливостей лінгвістичного маніпулювання передбачає вміння медіатором (посередником) декодувати лінгвістичні й екстралінгвістичні засоби комунікації, запропоновані опозиційними сторонами задля підтвердження своєї правоти. В художній літературі важливе місце посідає соціальний конфлікт, який розкриває плюралізм думок і переконань, водночас змушуючи читача вступити у внутрішній дискусійний діалог. Необхідність мовленнєвого впливу тут корелюється з потребою розкриття всіх внутрішніх «підвалин» читача, тим самим пропонуючи наратору зайняти роль посередника у діалозі з собою.

**Ключові слова:** лінгвістичне маніпулювання, форми мовленнєвої взаємодії, комунікативна компетентність, контекстуальне уточнення, риторичне висловлювання.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Мовний аспект у рольових взаємодіях двох чи більше осіб стає деталі популярнішим. Причиною цього є і популяризація невербальних чинників комунікації, які відбиваються у мові, і психологічний аспект дослідження предметної площини розмови через вдало підібрані мовні техніки.

Поняття «маніпуляція» у кореляції з мовленнєвими аспектами трактується здебільшого як негативне явище, що завуальовано спонукає до наперед прорахованої дії. Однак особливістю будь-якого процесу спілкування є намагання кожного з учасників комунікації поділитися, переконати чи приховати якусь інформацію. Процес медіації, що реалізується через комунікацію трьох сторін – посередника (медіатора) та двох мовців-опонентів, – здійснюється через взаємний мовленнєвий вплив.

**Мета і завдання статті** – розкрити особливості мовленнєвої маніпуляції у процесі медіації та переговорів, що зумовлено наявністю дворівневих зв'язків мовленнєвого впливу між учасниками дискусії.

**Аналіз досліджень із цієї проблеми.** До аспектів мовленнєвої маніпуляції звертались і представники лінгвістичних шкіл, зокрема сфери політичної лінгвістики (С. Бацевич, Н. Гронський) та лінгвістичної наукової школи (В. Апресян, В. Зирко, Ю. Маслов), і представники соціологічної (Е. Аронсон, Г. Паккард), політичної (Г. Кара-Мурза, А. Цуладзе) та психологічної (Р. Браун, Р. Гудін, Г. Лебон, С. Московичі) галузей.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Особливістю лінгвістичної маніпуляції є те, що вона поєднує застосування і комунікативних стратегій у процесі мовлення та корпусу невербальних засобів комунікації, і вербалізоване закріплення паралінгвістичних чинників у текстах художнього й публіцистичного стилів. Зокрема, М. Парасуцька стверджує, що мовленнєва маніпуляція – вид мовленнєвого впливу, спрямований на впровадження в модель світосприйняття адресата нових знань, думок, емоцій, і модифікацію вже наявних, шляхом застосування відповідних до прагматичної мети адресанта комунікативних стратегій і тактик [9, 158].

Певна річ, що найсприятливішою цариною застосування мовленнєвих маніпуляцій є рекламні тексти та політичні промови. І рекламна, і політична комунікації пов'язані з публічністю, нестабільним і неоднорідним характером аудиторії. Ці чинники зумовлюють використання універсальних мовленнєвих стратегій із залученням глядача чи слухача широкої цільової аудиторії через прийоми «надузагальнення», «наведення прикладу», «розширення», «атрибуції», «наклеювання ярликів», «вдале узагальнення», «перенесення», «свідчення», «гра в

простонародність», «підтасовка карт», «роби, як усі», «спрощення», «аксіоматичність», «відволікання уваги» [5, 2].

Окремо виділяють методи лінгвістичного маніпулювання свідомістю, характерні для політичного дискурсу, зокрема застосування мовних символів емоційно-вольового навіювання, для яких притаманні лозунговість, безособові лінгвістичні обороти та малозмістовні словникові конструкції: символи переконання (інтелектуально-аргументований вплив); багаторазові повтори або «метод Геббельса» (як символ мовного тиску задля нав'язування слів-маркерів); створення подій-символів і містифікація реальності; нав'язування ярликів-символів («залізна леді», «газова принцеса»); подвійне заперечення як символ неправди, невпевненості або некомпетентності; мовних символів агресії як форми політичного насилля (слова з яскраво вираженим негативним забарвленням, що позначають у прямому чи переносному значенні антисоціальні речі) [8, 190].

Універсальною маніпулятивною технологією, яка широко й активно використовується в масових інформаційних процесах, є технологія формування й поширення образів, суть якої полягає у формуванні й поширенні заздалегідь «сконструйованих» образів конкретних осіб, організацій, ідей.

Розуміння ефективних прийомів мовленнєвого маніпулювання – важливе у процесі переговорів, оскільки учасники конфлікту з метою залучитися підтримкою і переконати свого співрозмовника нерідко вдаються до застосування технік, характерних для політичного дискурсу.

Маніпулювання як сукупність лінгвістичних і нелінгвістичних способів впливу на думку і поведінку людей можливе за умови, коли маніпулятор свідомо чи підсвідомо досягає своєї мети. Цей вплив може мати різні цілі: коригувати усталену думку, формувати нове знання, уявлення, ставлення, образ чогось чи когось у свідомості співрозмовника чи спонукати до дії [8, 189].

Розглядаючи явище мовленнєвого маніпулятивного впливу в процесі медіації, можемо виокремити декілька форм мовленнєвої взаємодії. Л. Сорокіна зазначає, що характер впливу визначається його метою, структурно-функціональними особливостями мовної репрезентації, специфікою об'єкта, на який він направлений [9, 159].

У процесі переговорів сторони намагаються переконати один одного у своїй правоті, використовуючи ефективні стратегії аргументації своєї позиції. У цьому разі роль медіатора є номінальною, оскільки відповідно до завдань, покладених на нього, посередник лише допомагає сторонам налагодити здорове спілкування й знайти правильне рішення. Важливим аспектом у процесі застосування мовленнєвої маніпуляції в діяльності медіатора є декодування вербальних і невербальних сигналів сторін у процесі мовлення, що відбивають емоційну сторону висловленого, сигналізуючи тим самим про відповідність, правдивість чи відкритість сторони до компромісу. Крім того, перед посередником стоїть інше завдання – за допомогою мовленнєвих конструкцій, зокрема через використання технік активного слухання або ж послуговуючись лексичним інвентарем, елементами якого є синонімія, евфемізми й дисфемізми, зміна асоціативного поля, кодифікованого у словниках стандартних асоціацій і психолінгвістичних дослідженнях (слово-стимул і слова-асоціати), спрощення (прийом мовного впливу на свідомість, що становить вербальну примітивізацію), прийом замовчування, специфічне вживання власних імен [7], сприяти налагодженню відкритого діалогу між співрозмовниками у дискусії.

Мовленнєвий вплив може здійснюватись і у відкритій, і у прихованій формі, а універсальною особливістю для обох форм є комунікативна компетентність, яка містить у собі відтворення трьох структурних компонентів: професійно-мовного, професійно-мовленнєвого, прагматичного. Прагматичність пояснюється потребою встановлювати контакти зі співрозмовником, долати психологічні бар'єри, підтримувати тон медіативної бесіди. За такої умови мовлення медіатора повинно реалізовуватись у можливість непомітно підвести сторони до ефективних шляхів розв'язання конфліктної ситуації.

І. Левчик наголошує на важливості оволодіння посередником навичками прогнозування комунікативної відповідності мовних засобів (тобто таких, що спричиняють певні емоції у співрозмовника і впливають на його подальшу поведінку), використанні мовних засобів відповідно до створеної ситуації та структуруванні тексту бесіди зі сторонами конфлікту згідно певного функціонального стилю і жанрової форми мовленнєвої поведінки. Оскільки мовленнєвий

вплив на свідомість може здійснюватись і у відкритій, і у прихованій формі [3], основним інструментом, яким послуговується посередник у процесі медіації, є відкритий вплив через риторичні висловлювання в сторону учасників дискусії [6, 131].

Мета риторичних висловлювань – привернути увагу, спонукати до роздумів, а також осмислити певні явища. Такий прийом характерний і для художньої літератури, в якій письменник представляє наратора як нейтральну сторону, завдання якої – через риторичні запитання залучити читача до пошуку власних оптимальних відповідей з урахуванням культурних чи інших відмінностей певної епохи. Зокрема, американська письменниця Б. Кінгсолвер у романі «Біблія ядовитого лісу» нерідко послуговується таким прийомом, привертаючи тим самим увагу читача до відмінностей африканських і американських культур, що лежать в основі міжкультурного конфлікту кінця XXI століття:

*“Why did the Lord give us seeds?”*

*“How can I ever walk free in the world, after the clap of those hands in the marketplace that were plainly trying to send me away?”*

*“But if you think about it, how would he or anyone here ever know it’s a lady’s sweater? How do I even know? Because of the styling, though it’s nothing you could plainly describe. So is it even a lady’s sweater, here in the Congo?”*

*“And what could we give them? We hadn’t given a single thought to them wanting earthly goods, in our planning ahead...”* (B. Kingsolver).

Часто, задля створення атмосфери відкритої дискусії, медіатор робить посилання на певного автора, цитування, зіставлення поглядів, їх представлення в межах відповідної епохи чи школи. Особливу роль відіграє при цьому прийом поміщення певних фрагментів у лапки або ж передачі їх мовою оригіналу [1, 17].

Б. Кінгсолвер використовує таку тактику, застосовуючи посилання на біблійні цитування: *“...In the case of Jeremiah 48:18, the end is Jeremiah 50:31, Lo! I am against you, O Insolence! saith the oracle of the Lord, the God of hosts; For your day has come, your time of reckoning...”*;

*“...the 23rd Psalm, the 121st Psalm, the 100th and 137th and 16th and 66th Psalms, the 21st chapter of Revelation, Genesis one, Luke 22, First Corinthians, and finally John 3:16: For God so loved the world, that he gave his only begotten Son, that whosoever believeth in him should not perish but have everlasting life”* (B. Kingsolver).

Крім того, характерними рисами риторичних висловлювань у межах мовленнєвого впливу, дослідженого з позиції співвідношення раціональної й емоційно-суб’єктивної сторін у мовно-комунікативному процесі впливу одного суб’єкта на інший [4, 277], є наявність елементів персуазивності та сугестії. Персуазивність, з одного боку, визначають як об’єктивну оцінку мовця щодо достовірності чи недостовірності повідомлення [11, 172], однак більшість науковців, зокрема Е. Шелестюк, розглядає персуазивність як підкатегорію аргументативності, яка передбачає використання додаткових риторичних прийомів задля переконання, а В. Чернявська – як вплив автора усного чи письмового повідомлення на свого адресата з метою спонукання до здійснення або не здійснення певних дій [10, 24]. Сугестію визначають як різновид маніпулятивного впливу на підсвідомість, емоції та почуття людини, які опосередковано забезпечують вплив на розум, волю, поведінку. Попри це, сугестивний вплив, на відміну від персуазивного, більш глибокий і співвідносний з біопсихологічним стимулом, тоді як мовленнєве маніпулювання не пригнічує раціональне мислення, а тільки спрямовує його в потрібне для маніпулятора русло [2, 24].

Варто звернути увагу й на способи медіації гострих кутів дискусії на письмі. Мовні маніпуляції, які автор як посередник використовує у творах задля пом’якшення категоричності чи агресивності сторін, можуть виражатись через контекстуальне уточнення у формі зворотів «так, як», прийому переформулювання (наприклад, «як-то кажуть»), коментаря, тлумачення, альтернативної думки, уточнюючих обставин у дужках, окрім того, звертаються до розкриття етимологічного пояснення значення того чи того поняття. Власне, автор зміщує увагу з оперування конфлікту на понятійному рівні у площину аналізу досліджуваного питання, створюючи полемічне обговорення проблеми [1, 14].

**Висновки та перспективи подальшого дослідження.** Лінгвістична маніпуляція – багатогранне явище, оскільки залежно від мети, обставин, форми реалізації може використовуватись у різних типах дискурсу. Процес медіації, як і будь-яка комунікація, реалізується через взаємовплив співрозмовників один на одного. Беручи до уваги той факт, що медіатор виступає не лише посередником, але й третьою нейтральною стороною у конфлікті, останній є відповідальним і за декодування навмисного маніпулятивного впливу одного комуніканта на іншого, і за здійснення безпосередньо «здорових» мовленнєвих маніпуляційних технік, часто у формі риторичних висловлювань, з метою залучення сторін до обговорення проблеми та пошуку шляхів її розв'язання. Подальші дослідження варто зосередити на вивченні особливостей лінгвістичного маніпулювання як тактики стратегій наратора-медіатора та комуніканта-медіатора.

#### Джерела та література

1. Афанасьєва О. М. Функціонально-прагматичний статус автора у політологічному дискурсі [Електронний ресурс] / О. М. Афанасьєва // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2011. – Вип. 27. – С. 8–18. – Режим доступу : [http://philology.knu.ua/library/zagal/Semantyka/sema\\_27.pdf](http://philology.knu.ua/library/zagal/Semantyka/sema_27.pdf).
2. Данилова А. А. Манипулирование словом в средствах массовой информации [Электронный ресурс] / А. А. Данилова. – М.: Добросвет ; КДУ, 2011. – 232 с. – Режим доступа : <http://www.rulit.me/books/manipulirovanie-slovom-v-sredstvakh-massovoj-informacii-read-442552-1.html>.
3. Дудар В. И. Медиалингвистическая природа политической метафоры в жанре телевизионного интервью [Электронный ресурс] / В. И. Дудар // Мовні і концептуальні картини світу. – 2015. – Вип. 1. – С. 269–275. – Режим доступа : [http://philology.knu.ua/files/library/movni\\_i\\_konceptualni/52/31.pdf](http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/52/31.pdf)
4. Екшмідт В. Р. Мовленнєва маніпуляція: персуазивність та сугестія [Електронний ресурс] / В. Р. Екшмідт // Мовні і концептуальні картини світу. – 2015. – Вип. 1. – С. 275–281. – Режим доступа : [http://philology.knu.ua/files/library/movni\\_i\\_konceptualni/52/31.pdf](http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/52/31.pdf).
5. Калішук Д. М. Психолінгвістичні прийоми мовленнєвого маніпулювання у політичному дискурсі. Гра у простонародність [Електронний ресурс] / Д. М. Калішук // Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2012. – Вип. 71, № 1022. – С. 59–63. – Режим доступа : <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/4176/3/psycholinguistic%20Techniques.pdf>.
6. Левчик І. Ю. Лінгводидактичні особливості говоріння як компонента професійно орієнтованої англійської компетенції майбутніх психологів [Електронний ресурс] / І. Ю. Левчик // Наукові записки Тернопіль. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. «Педагогіка». – 2013. – № 2. – С. 128–133. – Режим доступа : <http://lingvodidakticheskie-osobennosti-govoreniya-kak-komponenta-professionalno-orientirovannoy-angloyazychnoy-kompetentsii-buduschih.pdf>
7. Монахова Т. В. Лексичні засоби мовленнєвого маніпулювання [Електронний ресурс] / Т. В. Монахова // Дослідження з лексикології і граматики української мови : зб. наук. пр. / за ред. І. С. Попової. – 2006. – Вип. 11. – Режим доступа : <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-11/leksichni-zasobi-movlenniyevogo-manipulyuvannya/>
8. Нагорняк Т. Л. Символічний вимір політики і політичної мови / Т. Л. Нагорняк // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2010. – Вип. 19. – С. 183–192.
9. Сорокіна Л. Є. Мовленнєва маніпуляція та інші види мовленнєвого впливу: термінологічне розмежування понять / Л. Є. Сорокіна // Науковий вісник Міжнар. гуманіт. ун-ту. Сер. «Філологія». – Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2014. – Вип. 8, т. 2. – С. 157–159.
10. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса: Проблемы речевого воздействия / В. Е. Чернявская. – М.: Флинта ; Наука, 2006. – 136 с.
11. Шелестюк Е. В. Текстовые категории аргументативности, суггестивности и императивности как отражение способов речевого воздействия [Электронный ресурс] / Е. В. Шелестюк // Вестник Челяб. гос. ун-та. Сер. «Филология. Искусствоведение». – 2008. – Вып. 26, № 30 (131). – С. 170–175. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/tekstovye-kategorii-argumentativnosti-suggestivnosti-i-imperativnosti-kak-otrazhenie-sposobov-rechevogo-vozdeystviya>.
12. Kingsolver B. The Poisonwood Bible : a novel [Electronic resource] / Barbara Kingsolver. – USA : Harper Collins Publ., 2012. – Access mode : <https://8trgfuyrx87htdx8.files.wordpress.com/2017/06/the-poisonwood-bible-a-novel.pdf>.

#### References

1. Afanasieva, Olha. 2011. "Funktsionalno-Prahmatychnyi Status Avtora u Politolohichnomu Dyskursi". *Problemy Semantyky Slova, Rechennia ta Tekstu*, 27: 8–18.
2. Danilova, Anna. 2011. *Manipulirovaniie Slovom v Sredstvakh Massovoi Informatsyi*. Moskva: Dobrosvet; KDU. <http://www.rulit.me/books/manipulirovanie-slovom-v-sredstvakh-massovoj-informacii-read-442552-1.html>.

3. Dudar, V. 2015. "Medialingvistichekaia Priroda Politicheskoi Metafory v Zhanre Televizionnogo Interviu". *Movni i Kontseptualni Kartyny Svit*, 1: 269–275. [http://philology.knu.ua/files/library/movni\\_i\\_kontseptualni/52/31.pdf](http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_kontseptualni/52/31.pdf)
4. Ekshmidt, Viktoriia. 2015. "Movlennieva Manipuliatsiia: Persuazyvnist ta Duhestiia". *Movni i Kontseptualni Kartyny Svit*, 1: 275–281. [http://philology.knu.ua/files/library/movni\\_i\\_kontseptualni/52/31.pdf](http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_kontseptualni/52/31.pdf)
5. Kalishchuk, Diana. 2012. "Psykholinhvistychni Priomy Movlennievoho Manipuluvannia u Politychnomu Dyskursi. Hra u Prostonarodnist". *Visnyk Kharkivskoho Natsionalnoho Universytetu Imeni V. N. Karazina*, 71 (1022): 59–63. <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/4176/3/psycholinguistic%20Techniques.pdf>.
6. Levchyk, Iryna. 2013. "Linhvodydaktychni Osoblyvosti Hovorinnia yak Komponenta Profesiino Oriientovanoi Anhlomovnoi Kompetentsii Maibutnikh Psykholohiv". *Naukovi Zapysky Ternopilskoho Natsionalnoho Pedagogichnoho Universytetu Imeni V. Hnatiuka*, 2: 128–133. <http://lingvodidakticheskie-osobennosti-govoreniya-kak-komponenta-professionalno-orientirovannoy-anglozazychnoy-kompetentsii-buduschih.pdf>.
7. Monakhova, Tetiana. "Leksychni Zasoby Movlennievoho Manipuluvannia". In *Doslidzhennia z Leksykologii i Hramatyky Ukrainskoi Movy*, edited by I. S. Popova, 11. <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-11/leksichni-zasobi-movlenniyevogo-manipulyuvannya/>
8. Nahorniak, Tetiana. 2010. "Symvolichnyi Vymir Polityky i Politychnoi Movy". *Suchasna Ukrainska Polityka. Polityky i Politolohy pro Nei*, 19: 183–192.
9. Sorokina, Lina. 2014. "Movlennieva Manipuliatsiia ta Inshi Vydy Movlennievoho Vplyvu: Terminolohichne Rozmezhuvannia Poniat". *Naukovi Visnyk Mizhnarodnoho Humanitarnoho Universytetu. Seriya "Filolohiia"*, 8(2): 157–159.
10. Cherniavskaia, Valieria. 2006. *Diskurs Vlasti i Vlast Diskursa: Problemy Rechevogo Vozdeistviia*. Moskva: Flinta; Nauka.
11. Shelestiuk, Elena. 2008. "Tekstovyye Kategorii Argumentativnosti: Suggestivnosti i Imperativnosti kak Otrazheniie Sposobov Rechevogo Vozdeistviia". *Vestnik Cheliabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Seriya "Filologiya. Iskustvovedeniie"*, 26 (30): 170–175. <https://cyberleninka.ru/article/n/tekstovye-kategorii-argumentativnosti-suggestivnosti-i-imperativnosti-kak-otrazhenie-sposobov-rechevogo-vozdeistviya>.
12. Kingsolver, Barbara. 2012. *The Poisonwood Bible*. USA: Harper Collins Publ. <https://8trgfuyrx87htdx8.files.wordpress.com/2017/06/the-poisonwood-bible-a-novel.pdf>.

**Чорний Анастасія. Лингвистическое манипулирование в процессе примирения сторон.** Раскрыто понятие «лингвистическое манипулирование», проанализировано его особенности, а также представлен типичный инструментарий использования лингвистического воздействия в рамках текста. Языковое воздействие характерно не только для политического или рекламного текста, но и для художественного, если у писателя или его героя на сознательном или несознательном уровне уже сформирована цель. Медиация как способ решения конфликта посредством изучения особенностей лингвистического манипулирования предусматривает умение медиатором (посредником) декодировать лингвистические и экстралингвистические средства коммуникации, предложенные конфликтующими сторонами с целью отстоять свою правоту. В художественной литературе важное место занимает социальный конфликт, который раскрывает плюрализм мыслей и убеждений, тем самым заставляет читателя вступить во внутренний дискуссионный диалог. Потребность в языковом воздействии здесь взаимосвязана с необходимостью раскрытия всех внутренних «уголков» читателя, тем самым предлагая наратору стать посредником в диалоге читателя с самим собой.

**Ключевые слова:** лингвистическое манипулирование, формы языкового воздействия, коммуникативная компетентность, контекстуальное уточнение, риторические выражения.

**Chornii Anastasiia. Linguistic Manipulation in the Reconciliation of the Parties.** The article deals with the notion "linguistic manipulation", its peculiarities and common tools for realizing language influence within the text is depicted. Linguistic influence denotes not only to the political or advertising discourse but also to the fictional discourse in case when either a writer or his character has defined consciously or unconsciously the aim of his speech. Mediation as a form of conflict resolution with the view of studying the peculiarities of linguistic manipulation ask the negotiator to decode the linguistic and extralinguistic means of communication that are proposed by the opposite sides. A social conflict takes an important role in fiction where the plurality of thoughts is depicted and at the same time a reader is entitled to lead an inner conflict with himself. The necessity of the language influence is correlated with the necessity of decoding the important points of reader's background. As a result a narrator is asked to become a negotiator between the reader's opposite views in his inner dialogue.

**Key words:** linguistic manipulation, forms of linguistic interrelation, communicative competence, contextual specification, rhetoric expressions.